

Bu sayı¹

Türkiye nefes almaya başlıyor. İstibdadın karşısında yer alan bütün toplumsal katmanlar yavaş yavaş da olsa eski umutsuzluklarından sıyrılmaya, baskı rejiminin yenilmez olmadığını anlamaya, mücadelelerin sonuç verebileceğini görmeye başlıyor. Elbette 31 Mart ve 23 Haziran seçimlerinde AKP-MHP ittifakına halkın verdiği ders bunda önemli bir rol oynuyor. AKP'nin içinde büyüyen çatlaklar da istibdadın zaafıyla kıvrandığını ortaya koyuyor. Türkiye adım adım bir canlanma atmosferine giriyor.

Kaz dağlarının ormanlarında, emperyalist bir Kanada altın madeni şirketi tarafından açılan büyük yaraya merhem olmak için o bölgeye akan on binler bu canlanmanın bir işareti oldu. Yargıyı bütünüyle koltuğu altına almaya yönelen cumhurbaşkanının çalışma mekânında adli yıl açılış töreninde bulunmayı reddeden ve Türkiye'nin toplam avukat sayısının yüzde 90'ından fazlasını temsil eden 52 baronun açtığı isyan bayrağı bu canlanmanın bir başka ifadesi oldu. Canlanma kültürel alana da taşıyor: "Susamam" başlığını taşıyan rap videosu, hem birçok rap şarkıcısı tarafından kolektif olarak hazırlanmış olduğu için, hem de ne kadar sınırlı olsa ve ne kadar düzen sınırları içinde kalsa da toplumsal eleştiri üzerinde yükseldiği için 10 milyondan fazla kez tıklanmış olduğundan dolayı, kültürel alanda bir canlanmanın örneği olarak görülebilir.

Bu canlanma emarelerini henüz işçi sınıfı içinde göremiyoruz. Ama Türk-İş'te sınıf mücadelecilik sendikacılığın tarihi olarak ana odaklarından biri olduğu halde son yıllarda AKP taraftarı bir yönetimin eline geçmiş olan Petrol-İş'in son kongresinde,

---

¹Devrimci Marksizm'in bu sayısının dizgisi Barış Pınarı hareketinin başlamasından hemen önce tamamlanmıştır. Bu yüzden bu konuya sayfalarımızda yer verilememiştir. Bu konuda hareketin değişik aşamalarında Gerçek sitesinde yayınlanmış yazılara bakılabilir.

yeniden geçmişindeki daha sol eğilimden gelen bir kadroyu seçmiş olması, canlanma denecek kadar güçlü olmasa da işçi sınıfının bilincinde de bir değişiklik olmaya başladığının bir emaresi olarak görülebilir. Tabii işçi sınıfının ruh durumu, mücadelecilik derecesi, bilinci, esas olarak, son yıllarda, özellikle 2015 yılında Türk-Metal'e karşı düzenlenen işgali fiili grevlerde sınıfın öncü müfrezesi haline gelmiş olan metal işçisinin bugünlerde başlamakta olan toplu sözleşme görüşmelerindeki tutumuyla ve bunun da ötesinde, bütün sektörlerden çeşitli fabrikalarda ekonomik krizin etkisi altında yaşanabilecek, yaşanmaya başlamış olan işten çıkartmalarda takınılacak tavırla ortaya çıkacaktır. Türkiye işçi sınıfının bugün içinde bulunduğu durumun temelleri aşağıda Mustafa Kemal Coşkun'un yazısında daha derinlemesine tartışılıyor.

Türkiye adımını tereddüt içinde bir canlanmaya doğru atarken bölgemizde sarsıcı gelişmeler yaşanıyor. Bu satırlar yazılırken daha yeni Mısır'da birçok kentte binlerce, belki de on binlerce insan, Sisi'nin askeri diktatörlüğünün muhaliflere nefes bile aldırılmayan baskısına rağmen sokaklara çıkmış ve Sisi'nin gitmesi için sloganlarla yürüyüşler yapmıştı. Kahire'nin Tahrir meydanından işçi kenti Mahalle Kübra'ya dek simgeleşmiş birçok yerde gösteriler yapıldı. Hareket iki geceden sonra duruldu, durulması da neredeyse kaçınılmazdı. Sisi'nin polisi hiçbir muhalife göz açtırmıyor. Bu kadarı bile şaşırtıcı bir başarı. Şimdi görev göz altındakilerle dayanışma.

Mısır'da zalim bir diktatörlüğe karşı bu başkaldırı boşlukta doğmadı. Bu yılın başından bu yana, önce Mısır'ın hemen güney komşusu olan Sudan'da, sonra da aynen Mısır gibi Kuzey Afrika'da Akdeniz'e kıyısı olan Cezayir'de iki devrim patlak vermişti zaten. Bu devrimlerin Mısır halkını etkilememesi, ona cesaret vermemesi tuhaf olurdu. Çünkü aslında bütün bunlardan önce 2011'de Tunus ve Mısır'ın merkezini oluşturduğu büyük bir Arap devrimi dalgası yaşanmıştı. Üç-beş ülke dışında bütün Arap dünyası devrim ve halk isyanı ile çalkalanmıştı. Mısır bu devrimci dalğanın tam merkezinde yer alıyordu. Mısır işçi sınıfı ve halkı tam iki buçuk yıl boyunca dalga dalga düzenin duvarlarını topa tuttu. İki iktidar yıktı, üçüncüsünü yıkmak üzereyken Bonapartist bir askeri darbe halkın zaferini çaldı. İşte bugün kapanmayan hesap budur.

Ama hesabın kapanmadığı tek yer Mısır değil. Arap dünyası 21. yüzyıla fırtına gibi girdi. 19. ve 20. yüzyıllarda kralların, şeyhlerin, emirlerin, onları devirdiğinde ise (Irak, Suriye, Mısır, Libya vb.) diktatörlerin sultasında yaşayan ve bölgenin büyük petrol zenginliğine rağmen yoksulluktan kıvranan Arap işçisi, emekçisi, yoksul köylüsü, 21. yüzyılda artık yeter diyor. Arap halkının okumuşları, kendi ülkelerinin neden herkesten geri kalmak zorunda olduğunu sorguluyor. Bu hesap burada kapanmaz. Bölgemiz önümüzdeki yıllarda daha büyük sarsıntılar yaşayacaktır muhtemelen.

Bu sayımızın ilk yazısı doğrudan doğruya bu konuya eğiliyor. 38. sayımızın tanıtım yazısında, Arap dünyasında devam etmekte olan iki devrime ilişkin bir yazının yer almamasına hayıflanıyor ve bu sayı için Sudan ve Cezayir devrimlerini

inceleyen bir yazının sözünü veriyorduk. Sungur Savran'ın yazısı bu vaadi yerine getiriyor. Yazının ilk bölümü iki ülkedeki devrimlerin gelişme sürecini soğukkanlı bir biçimde hikâye ediyor. Buna karşılık ikinci bölüm Arap devriminin sadece bu ikinci kuşağında değil, Mısır ve Tunus'un merkezde olduğu birinci kuşağında da yaşadığı ve henüz aşamadığı sorunları ayrıntısıyla tartışıyor. Savran ilk kuşak Arap devrimlerini de *Devrimci Marksizm*'in 13-14. ve 17-18. sayılarında incelemişti. Bu yazı, orada sergilenen analizle de bağlanarak 21. yüzyılın bu ilk büyük devrimci dalgasından geleceğe ilişkin, en çok da Türkiye devrimine ilişkin sonuçlar çıkarıyor. Esas ulaştığı sonuç ise, sorunların, ancak her ülkede bir devrimci proletarya partisi ve dünya çapında bir devrimci Enternasyonal sayesinde çözülebileceği.

Sayının ikinci yazısı, yukarıda da bahsettiğimiz gibi Türkiye işçi sınıfının bugün karşı karşıya kaldığı durumu tartışıyor. “AKP ve işçi sınıfı” başlıklı yazısında Mustafa Kemal Coşkun, yazısının ilk bölümünde AKP iktidarıyla birlikte işçi ve emekçi sınıfların geldiği durumu ampirik olarak ortaya koyuyor. Veriler, AKP iktidarı döneminde işçi ve emekçilerin hak kayıplarını, sendikal hakların kullanılmasının engellenmesini, özelleştirme ve taşeron işçiliğin artışı, sürekli artan işçileşmeyi çok açık biçimde gösteriyor. Yazının ikinci bölümünde Coşkun, ortaya konulan ampirik eğilimlerin büyük çoğunluğunun sınıfın aleyhinde olmasına rağmen işçi sınıfının önemli bir bölümünün neden iktidar partisine oy verdiğine ilişkin kısa bir değerlendirme yapıyor. Yazara göre buradaki kilit nokta, tikel çıkarlarla genel çıkarlar arasındaki çatışmalara çözüm getirebilecek özgül bir hegemonik projenin geliştirilmesi. Coşkun yazısının son bölümünde, bu durumdan kurtulmanın sosyalistlerin kendi krizine yanıt vermesiyle olabileceğini vurguluyor.

Üçüncü yazımız, Ertuğrul Ahmet Tonak arkadaşımızın üyesi olduğu Tricontinental Institute for Social Research (Tricontinental Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü) kurumunun kolektif bir çalışması olan “*The Rate of Exploitation (The Case of the iPhone)*” [“*Sömürü Oranı (iPhone Vakası)*”] başlıklı incelemenin kısaltılmış bir versiyonu (Türkçe metnin tamamı sendika.org sitesinde yayınlanmıştır). Yazıda, kapitalist dünya ekonomisindeki dönüşümlere bağlı olarak küresel meta zincirlerinin ortaya çıkışı özetlendikten sonra, iPhone imalatı bu zincir içinde ele alınıyor. Marx'ın *Kapital*'de yaptığına (iplik üretimindeki artı değer oranı) benzer bir hesaplama, Apple firmasının, her bir iPhone X satışından elde ettiği artı değer parasal karşılığının 600 doların üzerinde olduğu ortaya konuluyor. Ayrıca, iPhone X üretiminde sömür oranının olağanüstü yüksek olduğu (yüzde 2458) gösteriliyor (başka araştırmacılar tarafından yapılan daha eski tarihli bir diğer hesaplamada, iPhone 4 için sömür oranı yüzde 2273 çıkmıştır). Salt bu örnekten dahi anlaşılabilirliği üzere, kapitalist üretimin son yarım yüzyıldaki genişlemesi ve küresel meta üretimi zincirlerinin oluşturulması, inanılmaz ölçüde yüksek sömür oranlarını olanaklı kılmıştır.

Bu satırların yazılmakta olduğu Eylül sonunda bütün dünyanın dikkati, iklim değişikliği üzerindeydi. Birleşmiş Milletler'in New York'ta toplanan İklim Konusunda Tedbirler 2019 Zirvesi'ni etkilemek üzere 20-27 Eylül haftası boyunca dünya

çapında geniş bir seferberlik ilan edilmişti. Bunun başını da Fridays for Future (Gelecek Uğruna Cumalar) adı altında bir süredir her Cuma öğleden sonra okullarından çıkıp eylem yapan lise ve orta okul gençliğinin oluşturduğu hareket çekiyordu. Birleşmiş Milletler sisteminin dünya emperyalist sisteminin ve kapitalist çıkarların tutsağı olduğu düşünülduğünde, bu hareketin insanlığın geleceğine yapacağı katkıyı kuşkuyla karşılamak gerektiği açık. Ama iklim değişikliğinin insanlık için gerçekten mücadele edilmesi gereken hayati bir sorun olduğundan da kimsenin kuşkusu olmamalı.

Bu sayıdaki dördüncü yazımız da bu büyük tartışmanın Marksistler açısından felsefi temellerini ortaya koymayı amaçlıyor. Volkan Sakarya, bu sayımızdan başlayarak bir dizi yazıda Marx'ın ekoloji sorununu nasıl kavradığını ve bu kavrayışın metodolojik bakımdan ekolojik krizin anlaşılmasında nasıl önemli bir anahtar sunduğunu anlatacak. Buradaki ilk yazısı, Marx'ın ekoloji sorununu kavrayışının felsefi temellerine eğiliyor. Sakarya, Marksizmin materyalizminin temelini oluşturan üretim olgusunun insan ile doğanın alışverişinin ana biçimi olduğu gerçeğinden hareketle, bu ilişkinin insanın doğa üzerinde yarattığı etkileri incelemenin temeli olduğunu ortaya koyuyor. Kapitalist çağın artı değer açlığı nedeniyle insanın doğa ile ilişkisinde aşırı bir zorlamanın ortaya çıktığına, Marx ve Engels'in yapıtında bundan doğanın insandan “öç” alması tehlikesi olarak söz edildiğine işaret ediyor. Sakarya bu sorunları kapitalizmin insanın dünyasında yarattığı yabancılaşma olgusu ile ilişkilendiriyor ve komünizmde yabancılaşmanın aşılmasıyla birlikte doğa ile ilişkilerin de bambaşka bir mecraya gireceğini ileri sürüyor. Sakarya'nın yazısı, Marksizmin “üretimci” mantığıyla ekoloji alanında söyleyecek bir şeyi olmadığı kanısını yayan görüşlerin çürütülmesi bakımından önem taşıyor.

Okurlarımız, daha önceki sayılarda sosyalist planlama konulu bir akar dosya yayınlamaya başladığımızı hatırlayacaklardır. Geçen sayıda kısa bir ara verdiğimiz bu sürekli dosyaya elinizdeki sayıyla birlikte kaldığımız yerden devam ediyoruz. Yazarımız Özgür Öztürk'ün daha önce *Revolutionary Marxism* dergimizin 2018 yılı sayısında çıkan “Socialist Planning in the 21st Century” yazısının Türkçe çevirisine yer veriyoruz. Öztürk, bugünün teknik olanaklarıyla, birkaç yıl gibi kısa bir süre içinde nasıl bir planlama sistemi kurabileceğimizi düşünmeye ve tartışmaya çalışıyor. Öztürk'e göre, Marx'ın öngördüğü türden, emek zamanı hesabına dayalı bir ekonomik planlama sistemi kısa sürede oluşturulabilir. Üstelik böyle bir sistem Sovyet tipi planlamadan çok daha etkin şekilde işleyebilir. Zaman içinde herkesin emeğini eşit kabul etmeye yönelecek bir planlama sistemi, hem her bir ürünün içerdiği emek zamanı miktarını hesaplamayı kolaylaştıracak, hem de daha önemli- si parasal ilişkilerin (dolayısıyla paranın sermayeye dönüşme olasılığının) ortadan kaldırılmasını sağlayacak, böylece sosyalist inşanın en önemli ayaklarından birini oluşturacaktır. Öztürk böyle bir sistemin tam anlamıyla kurulmasının ancak dünya devriminin ilerlemesiyle olanaklı olduğunu vurguluyor, fakat aynı zamanda bu alanda hızla birçok atılım yapabileceğimizi, günümüz kapitalist toplumunun çözüm bulamadığı birçok sorunu hızla halledebileceğimizi de öne sürüyor. Birçok bakım-

dan, olanaklarımızın hayal gücümüzle sınırlı olduğunu savunuyor. Komünizm tarihin gerçek hareketi ise, bugün komünizme tüm geçmiş kuşaklardan daha yakın olduğumuzu belirtiyor.

Özdeniz Pektaş, *Devrimci Marksizm*'de geçtiğimiz yıllarda (Kış 2015, sayı 21/22) yer alan bir makalesinde, kapitalist toplumda mahkûm emeğini analiz etmişti. Bu sayıda ise yine aynı konudaki bir kitabı değerlendiriyor. Söz konusu kitap, doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın 1929-1933 yılları arasında hapis yattığı Elazığ Cezaevi'nde kaleme aldığı *Hapishane'nin İç Yüzü (Cezaevi Etüdü)* başlıklı çalışma. Birinci elden yazılmış bir hapishane sosyolojisi niteliğindeki bu yapıtta Kıvılcımlı, hapishaneyi bir "kapitalist işletme" olarak kavramaya çalışıyor ve okuyucuya ayrıntılı tasvirler sunuyor. Pektaş'a göre Kıvılcımlı'nın bu erken tarihli çalışmasının başlıca problemi, özgür olmayan emek konusunda Marx ve Engels'in kavrayışından uzaklaşarak, bu türden emeği kapitalist üretimle bağdaşmayan, ilerlemeye ve kalkınmaya engel olan geri bir tarihsel biçim gibi görmesi. Bununla birlikte, memleketimizde mahkûm emeğine dair *ilk* Marksist analiz olan *Hapishane'nin İç Yüzü*, Pektaş'a göre mahkûm emeğinin tartışılması açısından günümüzde de önemini koruyor.

Bu sayıda Avrupa-merkezcilik meselesine ve Batı dışı dünyanın Marksist analizine odaklanan iki önemli kitabın kapsamlı ve eleştirel değerlendirmelerini sunuyoruz. Bu değerlendirmelerden ilki Burak Başaranlar'ın yazısı. Başaranlar, Samir Amin'in *Avrupa-Merkezcilik: Bir İdeolojinin Eleştirisi* başlıklı kitabını incelediği yazısında Avrupa-merkezci ideolojinin yalnızca Avrupa ve dünya tarihini açıklamaya çalışan bir yaklaşım olarak görülemeyeceğini, bu ideolojinin emperyalist-kapitalist dünya sistemini muhafaza etme işlevinin ihmal edilmemesi gerektiğini savunuyor. Ancak Başaranlar, Avrupa-merkezcilikle mücadele yöntemleri konusunda Amin'den ayrışıyor. Amin'in Avrupa-merkezci ideolojiyi kapitalist-emperyalist dünya sistemini analiz ederek eleştirmesini değerli bulsa da, çevre ülkelerin kapitalist-emperyalist sistemdeki dezavantajlı konumlarından dolayı otomatikman devrimci bir niteliğe büründüğü konusundaki imasına katılmadığını özellikle vurguluyor.

Avrupa-merkezcilik ve Batı dışı dünya konusundaki ikinci yazı, Ömer Mollaer'in Kevin B. Anderson'ın *Marx Sınırlarda: Milliyet, Etnisite ve Batılı Olmayan Toplumlar Üzerine* başlıklı kitabına ilişkin değerlendirmeleri içeriyor. Mollaer, Anderson'ın Karl Marx'ın Avrupa-merkezci bir düşünür olduğu iddiasını çürüttüğünün altını çiziyor. Kitabın Marx'ın ırk, ulus ve etnisite konularında düşüncelerinin zaman içinde nasıl olgunlaştığını yetkin biçimde gösterdiğini, bu yönüyle Marx'ın bir tür entelektüel biyografisini sunduğunu vurguluyor.

Bu sayımızda yer alan bir başka kitap değerlendirmesi Emre Bayır'a ait. S.S. Prawer'in *Karl Marx ve Dünya Edebiyatı* çalışmasını değerlendiren Bayır, kitabın Marx'ın gençlik dönemlerindeki edebiyata yaklaşımından ve edebi girişimlerinden başlamak üzere, edebiyatın siyasi mücadelesi ile şekillenen tüm yaşamındaki praksis ve ideolojisindeki yansımalarını, edebiyatçılarla kurduğu ilişkileri, teorik

yazınında edebi eserleri kullanım tarzını ve amaçlarını bir bütün olarak sergilediğini vurguluyor. Praver'in kendi katkılarıyla da birlikte Marx'ın edebiyat beğenisi, edebiyata yaklaşımı, edebiyat ve politika ilişkisi üzerine fikirleri, yazılarında edebiyatçılara nasıl yer verdiği, yazılarının edebi karakteri ve daha birçok konu hakkında doyurucu bilgiler elde etmek mümkün. Bayır'a göre Marx'ın birçok kitabından yapılmış alıntılarla kitabın bir seçme yazılar özelliği gösterdiği bile söylenebilir; kitabın tamamını okuyan birisi, her ne kadar edebiyat üzerine bir kitap olsa da, Marx ve hukuk, felsefe, siyaset, siyasal iktisat hakkındaki bilgilerini tazeleyecek. Emre Bayır'a göre kitap, tüm Marksistlerin kütüphanelerinde bulundurmaları gereken bir çalışma olduğu gibi aynı zamanda edebiyata da yakından ilgisi olanlar için ise kesinlikle keyif verici ve ilgi çekici bir eser.

Bu sayımızda yeni bir bölüm açıyor, adına "Polemik" diyoruz. Bu derginin sayfalarında yayınlanan birçok yazının aslında hep bir ölçüde polemik içerdiği sadık okuyucularımızın malumu. Bunun nedeni açık: İleri sürülen görüşler, içinden geçmekte olduğumuz dönemde hiç "moda" değil. Modaya çok duyarlı olan aydınlardan genellikle farklı fikirler öne sürdüğümüz için, kendi görüşlerimizi anlatırken kaçınılmaz olarak başkalarının görüşlerini de eleştiriyoruz. "Polemik" olarak adlandıracağımız yazıların özelliği ise, bu yazıların yazılış amacının, varlık nedeninin doğrudan doğruya başka bir görüşü veya görüşleri eleştirmek olması.

Bu sayımızdaki "Polemik" Sungur Savran'ın. Bilindiği gibi, 2019 yılı 19 Mayıs tarihinden itibaren Milli Mücadele'nin önemli uğraklarının 100. yıldönümüne denk gelen tarihlerle dolu. 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve 4 Eylül Sivas Kongresi bunların en önde gelenlerinden. Bu keyfiyet elbette gelecek yıl da başta 23 Nisan'ın 100. yıldönümü olmak üzere devam edecek. Aslında 29 Ekim 2023'e kadar Milli Mücadele, araya savaşlar, Lozan Konferansı vb. girerek hep tartışma konusu olacak. Savran, sosyalist solun büyük çoğunluğunun bu yıl başlayan yıldönümlerinde sınavdan bütünüyle kaldığı kanısında. Geçmişte Türkiye tarihinin yakın geçmişine ilişkin önemli yapıtlar vermiş, önemli tartışmalar yaşamış olan Türkiye solu, Savran'a göre, bugün geldiğimiz noktada bu konularda söyleyecek söz bile bulamıyor. Bu boşluğun yerini, bu topraklarda azınlıkların, özellikle de gayri müslim azınlıkların değişik aşamalarda katledilmiş olduğunu tekrarlayarak doldurmaya çalışıyor. Savran'a göre sorun, bazısı gerçek bazısı abartılmış olan bu katliamlardan söz edilmesi değildir. Solun tarihte başka konuşacak hiçbir şey bulamamasıdır. Bunun nedeni ise Marksizmden bütünüyle kopmasıdır. O yüzden, bugüne kadar içinde yaşadığımız yüz yıllık toplumu biçimlendiren bu büyük tarihi olaylar hakkında söyleyecek hiçbir şeyi kalmamıştır solun.

Bu tartışma hiç kuşkusuz devam edecektir. Özellikle emperyalist işgal güçlerince 16 Mart 1920'de kapatılan Meclisi Mebusan'ın, 23 Nisan'da bu kez Ankara'da, Büyük Millet Meclisi adı altında açıldığı ve etkileri bugüne kadar gelen bir Kurucu Meclis rolü oynadığı hatırlanırsa, daha yapılacak çok tartışma vardır. O tartışmanın bir yanı da gerek Sovyet Rusya'nın ve Komintern'in, gerek Türkiye'nin kendi Marksist solunun, gerek halkın içinden gelen Kemalizm dışı başka akımların bu

dönemde oynadığı rol ile ilgilidir. Dergimiz bu temaların izini önümüzdeki sayılarda da sürdürecektir.